

CONNECT List 1: Niewidzialne kobiety na końcu globalnego łańcucha dostaw

„Wiele przedmiotów w Twojej szafie mogło zostać wykonanych przez chałupników – buty zszywane przez kobiety w Europie Wschodniej, topy haftowane w indyjskich domach, czy rajstopy pakowane przez chałupników w Wielkiej Brytanii”¹ Strona internetowa Labour Behind the Label [Praca ukryta za Metką], <http://www.labourbehindthelabel.org/campaigns>

„W dzisiejszej gospodarce globalnej, nie ma już większego dystansu – jak fizyczny i psychologiczny – lub w rozumieniu władzy, zysku czy stylu życia. Przykładem może być zwiększająca się przepaść powstająca między kobietą zszywającą w domu w Pakistanie części garderoby... a detalistą z Europy lub Ameryki Północnej kryjącym się pod znaną marką oraz dyrektorem generalnym takiej korporacji posiadającej znaną markę”² Progress of the World’s Women [Postęp Kobiet na Świecie] 2005: 61

Chałupnictwo w globalnym łańcuchu dostaw jest dziś faktem. W świadomym tego świecie, korporacje nie mogą dłużej pozwolić sobie na ignorancję – zwłaszcza dlatego, że udział chałupnictwa rośnie³. Tak czy inaczej istnieje świadomość, że wielu detalistów posiada chałupników w swoim łańcuchu dostaw. Aż 300 milionów ludzi – w przeważającej części kobiet – jest wynagradzanych za pracę w domu w krajach rozwijających się. W samych Indiach szacuje się obecność 30 milionów chałupników⁴. Nawet w Wielkiej Brytanii, szacunki sugerują obecność około miliona chałupników⁵. Istnieją również dowody występowania chałupnictwa w Europie Centralnej i Wschodniej, w krajach takich, jak Republika Czeska, Serbia, Litwa i Bułgaria⁶.

Kim są chałupnicy?

Chałupnicy to przeważnie kobiety wykonujące intensywną pracę w swoich domach lub czasem w małych warsztatach, rzadko w formalnych miejscach pracy jak fabryki⁷. Rodzaj pracy obejmuje haftowanie i tkactwo, wykonywanie skórzanych butów lub części garderoby, wykonywanie lin lub zdejmowanie łupin z orzechów nerkowca. Niektórzy chałupnicy wykonują produkty, które sami sprzedają na rynkach lokalnych. Inni pracują w globalnych łańcuchach dostaw, wytwarzając produkty dla pośrednika lub podwykonawcy, którzy raczej pośredniczą „w łańcuchu dostaw niż prowadzą bezpośredni dialog z głównym zleceniodawcą. Są oni wynagradzani „od sztuki”⁸ – otrzymując określoną kwotę za każdą wyhaftowaną część garderoby. Niniejszy tekst skupia się przede wszystkim na chałupnikach pracujących w globalnych łańcuchach dostaw w przemyśle odzieżowym – kobietach haftujących oraz zdobiących odzież i dodatki trafiające na półki najbardziej ekskluzywnych butików europejskich.

W czym tkwi problem?

Na świecie, kobiety częściej od mężczyzn pracują w nieformalnych dziedzinach gospodarki, gdzie zarobki są najniższe a praca przeważnie niebezpieczna⁹. Istnieją zalety chałupnictwa nad innymi pracami nieformalnymi. Może to być dla kobiet bezpieczniejsze forma pracy od pracy poza domem i może być jedyną opcją zatrudnienia w kulturach, gdzie mobilność kobiet jest ograniczona¹⁰. Jest tu również większa elastyczność, niż w przypadku innych rodzajów pracy, umożliwiając kobietom łączenie pracy zarobkowej z opieką nad domem. Najważniejsze jest jednak to, że może to być przede wszystkim główny sposób uzyskania przychodu.

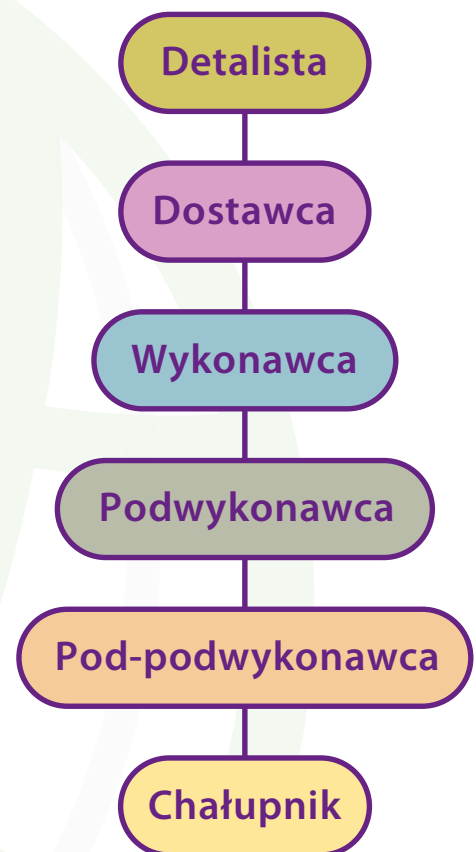
Jednakże istnieje wysokie ryzyko narażenia kobiet na wykorzystywanie – w większym stopniu niż innych pra-

owników w przemyśle odzieżowym, jak choćby pracowników fabryk¹¹. Pomimo ogromnej liczby chałupników, dzieje się tak z uwagi na fakt, że tylko nieliczne systemy prawne uznają chałupników za pracowników, co oznacza brak podstawowej formy ochrony pracownika czy świadczeń. Chałupnicy są przeważnie niewidzialną siłą roboczą – odizolowaną i znajdującą się na samym dole łańcucha dostaw, oddzieleni przepaścią od detalistów pod znakami największych marek. Jak pokazano na diagramie, łańcuchy dostaw mogą być długie i skomplikowane, z dużą ilością pośredników między detalistami a kobietami pracującymi na samym dole łańcucha. Zmniejsza to sumę pieniędzy docierających do chałupników z samej góry łańcucha. Ogranicza to również ich siłę domagania się lepszych płac i warunków jako, że przeważnie kontaktują się z podwykonawcami niż z głównym zleceniodawcą, ponadto rzadko są świadome kto jest odpowiedzialny za ich płacę i warunki. Podobnie, detaliści często nie wiedzą kto wytwarza ich produkty, ani nie znają warunków pracy chałupników.

W szczególności odizolowanie od innych kobiet wykonujących tę samą pracę utrudnia chałupnikom zrzeszanie się i domaganie się swoich praw. W rezultacie płace są niskie, nieregularne i często opóźniane. Chałupnicy zazwyczaj opłacani od sztuki towaru, przeważnie otrzymują mniej niż 10 procent końcowej ceny wytworzonego przez nich produktu¹². Ostatecznie koszty produkcji obejmujące maszyny do szycia, igły i prąd, ponoszone są przez samych chałupników. Obciążenie pracą jest nieprzewidywalne, z zapotrzebowaniem wahającym się z tygodnia na tydzień oraz w zależności od sezonu. Może to prowadzić do okresów o bardzo niskim przychodzie, po którym następują okresy niezwykle długich godzin pracy wymaganych dla dotrzymania terminu. Jeżeli zamówienia zostaną nagle odwołane lub pracownicy nie otrzymają na czas miesięcznej zapłaty, chałupnicy mają znikome możliwości podjęcia działań¹³.

ETI homemaker guidelines: recommendations for working with homemaker, p25

<http://www.ethicaltrade.org/sites/default/files/resources/ETI%20Homeworker%20guidelines,%20ENG.pdf>

Tabela x: Maria – chałupniczka z niewielkimi możliwościami wyboru.

Na przemysłowej maszynie do szycia, Maria zszywa w swym domu gotowe wykroje ubrań w ostateczne części garderoby. Ma ona kontakt z lokalnym pośrednikiem, który dostarcza jej materiał i odbiera gotowe części garderoby. Pośrednik płaci Marii od ukończonej sztuki garderoby.

Praca Marii jest nieregularna. Okresowo może być bardzo ciężka. W tym samym czasie, może pracować do 75 godzin tygodniowo w celu wypełnienia warunków swojej umowy. Cała praca wynagradzana jest na identycznej zasadzie od ukończonej sztuki towaru. Maria nie otrzymuje płacy za nadgodziny i nie ma płatnego urlopu. Jej pracodawca postrzega ją jako niezależnego dostawcę, dlatego też od jej płacy nie odprowadza podatków ani składek na ubezpieczenie społeczne. Maria miała szczęście, że otrzymała pełną wypłatę, jednak jest świadoma, że nie gwarantuje jej to niczego w przyszłości. Gdy pracy jest mało, lub gdy złożoność części garderoby zmusza ją do wolniejszej pracy, Maria nadal otrzymuje wciąż stawkę od ukończonej sztuki towaru. Zleceniodawca powiedział, że nie dotyczy jej stawka minimalna gwarantowana prawem. Pomimo, że niedawno dowiedziała się, iż nie jest to prawidłowe, jest pewna, że nie może otrzymać wyższej płacy z powodu zbyt wielkiej liczby kobiet podobnych do niej, które gotowe są podjąć pracę za najniższe stawki.

Mąż Marii jest niewykwalifikowanym pracownikiem. Okazyjnie otrzymuje oferty pracy na budowie na okresy miesięczne lub dłuższe. Za dnia najczęściej pracuje, gdzie tylko jest to tylko możliwe. Jego zarobki znacznie się wahają.

Czasami w celu zwiększenia przychodu rodziny, Maria nie posyła do szkoły 10-letniej córki, by mogła pomóc jej w domu. Dziewczynka przyszywa guziki, następnie prasuje i składa ukończone części garderoby. Również ona opiekuje się swym dwuletnim bratem i czteroletnią siostrą. Pozwala to Marii skupić się na szyciu na maszynie i zwiększyć produkcję¹⁴.

Historię Marii zebrano z kilku źródeł, włączając Yanz et al. 1999; ILO 1995, 1996; i Wilson 1993. (McCormick, D. & Schmitz, H. 2001: 13)

Podjęcie działań - Jak zapewnić lepsze warunki chałupnikom?

Chałupnicy zasługują na uczciwe warunki pracy. Potrzebują lub domagają się¹:

- 🌐 Uznanie chałupników jako pracowników
- 🌐 Regularna praca
- 🌐 Odpowiednie terminy dostaw
- 🌐 Lepsze stawki płac – godna płaca
- 🌐 Podstawowa ochrona społeczna, w szczególności zdrowotna, w okresie macierzyńskim i w wieku emerytalnym
- 🌐 Uznanie prawa do zrzeszania się.

Wiele z tych roszczeń stanowi istotny aspekt Międzynarodowej Konwencji Organizacji Pracodawców na temat chałupnictwa, przyjętej w roku 1996. Konwencja ustala, że chałupników należy traktować na równi z innymi pracownikami oraz wyznacza minimalne standardy ich zatrudnienia. Zapewnia również ramy prawne dla różnych sposobów, w jaki należy chronić pracowników a także wymaga od rządów przyjmowania i wdrażania krajowych polityk w kwestii chałupnictwa. Niestety, do dnia dzisiejszego jedynie pięć rządów – Irlandii, Holandii, Finlandii oraz Albanii – podpisało Konwencję.

Również przedsiębiorstwa odgrywają istotną rolę. Dzięki odpowiedniemu podejściu, firmy mogą wprowadzać regulacje umożliwiające, by chałupnictwo spełniało międzynarodowe standardy pracy i tym samym zapewnić pracę umożliwiającą kobietom wyjście ich rodzin z ubóstwa - bez zagrożenia dla ich konkurencyjności. Brak podejmowania działań na rzecz poprawy płac i warunków chałupników może być również niszczący dla reputacji przedsiębiorstw i ich społecznego postrzegania. Obecnie wiele przedsiębiorstw europejskich i amerykańskich posiada „zasadę braku chałupników” – polityka ochrony własnych interesów, ignorująca istotną rolę chałupnictwa w łańcuchach dostaw i ich potrzebach wsparcia i ochrony.

Wspólne spotkanie pracowników i kupców w Delhi

Obraz z: http://wiego.org/sites/wiego.org/files/resources/files/WIEGO_HomeBased_Workers-English.pdf

Na świecie istnieją innowacyjne inicjatywy mające na celu zapewnienie pracownikom lepszych warunków. Ciekawy model zastosowała Organizacja Kobiet Samo-zatrudnionych (SEWA), ruch związków zawodowych ubogich, samo-zatrudnionych kobiet i pracowników w Indiach. W roku 2006, SEWA utworzyła centrum haftowania w Delhi w celu wspierania kobiet trudniących się chałupnictwem. Poprzez łączenie przedsiębiorstw i dostawców bezpośrednio z pracownikami, SEWA wyeliminowała warstwy wykorzystujących pośredników. Zamiast tego, SEWA negocjuje ceny za sztukę i ramy czasowe bezpośrednio z eksporterem, z upoważnienia ich członków, zapewniając regularność pracy i uczciwe ceny.

„Teraz zdaję sobie sprawę ze skąpstwa podwykonawców. Zawsze czułam, że nie byłam dobrze opłacana, jednak nigdy nie miałam odwagi z nimi negocjować.”

Poonam, chałupnik i członek SEWA,
Październik 2008

Centrum Haftowania dostarcza sprzęt i materiały, jak również przestrzeń społeczną, w której kobiety mogą wspólnie ćwiczyć, zrzeszać się i utrzymywać kontakty towarzyskie – jest to szczególnie istotne dla kobiet rzadko opuszczających mury swoich domów. Dostępne są również usługi finansowe (oszczędności, kredyty, ubezpieczenie), doskonalenie umiejętności i organizacji oraz zarządzanie projektami, co wpływa na zwiększenie umiejętności i dochodów kobiet pracujących chałupniczo. Model ten zdobył już uznanie na świecie a centrum otrzymało kilka zamówień bezpośrednich od firm takich jak Tesco, New Look i Monsoon. W rezultacie zmienia się życie kobiet.

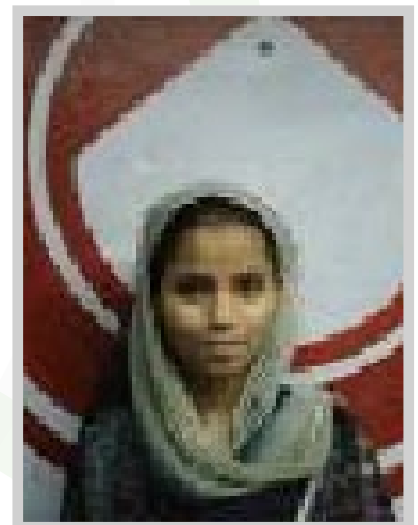
Farida jest hafciarką pracującą w swym domu w Delhi w Indiach. Jest członkinią Organizacji Kobiet Samo-zatrudnionych.

„Mój mąż jest pracownikiem fizycznym a ja mam czwórkę małych dzieci. Byłam jedną z pierwszych członkiń centrum w roku 2005. Zajmuję się haftowaniem i wyszywaniem. Haftuję od 12 roku życia. Od chwili dołączenia do centrum moja praca jest regularna a wynagrodzenie wyższe. Ponieważ nie płacą mi pośrednicy, otrzymuję stawkę dwa razy wyższą od wcześniejszej. Zaczęłam też gromadzić oszczędności. Udało mi się zgromadzić RS15,000 które przeznaczę na fundusz dla moich dzieci. Również teraz mogę płacić za szkołę rządową dla dwójki moich dzieci. Mój mąż krzychał na mnie, że chodzę do centrum jednak obecnie jest zadowolony i wspiera mnie ponieważ zarabiam więcej od niego! Naprawdę lubię odwiedzać centrum i udzielać się towarzysko. Nauczyłam się wiele a moja pewność siebie wzrosła, dlatego też odwiedzam centrum każdego dnia. Obecnie odwiedzam różne miejsca i spotykam się z innymi kobietami z mojej społeczności – wcześniej byłam bardzo odizolowana i nie mogłam opuścić domu.”

Aashma również pracuje z domu w Delhi. Jest członkinią SEWA.

„Mam 19 lat i od ponad roku jestem członkinią centrum. Do szkoły chodziłam do 10 roku życia. Od chwili przekonania moich rodziców do zezwolenia mi na odwiedzanie centrum jestem w stanie angażować się i współdziałać z kobietami w mojej społeczności. Niedawno moja mama została przekonana przez inną kobietę w centrum by pozwoliła mi uczęszczać do szkoły i kontynuować naukę. Obecnie zajmuję się hafciarstwem przez około 2-3 godziny dziennie a przez resztę czasu uczę się. Przychodzę do centrum każdego dnia i oszczędzam wszystko co zarobię. Jako, że moja matka zgodziła się abym kontynuowała naukę, bardzo pragnę zostać nauczycielką.”

Australijska Inicjatywa Ethical Clothing [Etyczna Odzież]

Inicjatywa Ethical Clothing [Etyczna Odzież] (znana wcześniej jako Inicjatywa „No Sweat” [Nie dla Wyzysku]) w Australii to przykład innowacyjnego podejścia. Jest to zachęta dla detalistów i dostawców do spisywania umów z Australijskim Związkiem Tekstyliów i Obuwia [Textile Clothing and Footwear Union] w celu zagwarantowania pakietu płac i dodatków. Przestrzegający zasad detaliści i dostawcy otrzymują licencję na umieszczanie na swoich produktach etykiety etyczny handel. Inicjatywa zwiększyła świadomość klientów dotyczącą problemów chałupników.

Jakie działania są niezbędne do zapewnienia wdrażania etycznych zasad chałupnictwa w globalnych łańcuchach dostaw?

Detaliści i dostawcy powinni uznać, że chałupnicy odgrywają istotną rolę w produkcji odzieży na rynkach wewnętrznych. Firmy powinny rozwijać strategie obejmujące chałupników w celu pokazania akceptacji i uznania wartości dodanej przez chałupników do łańcucha dostaw oraz publicznie przyczynić się do poprawy ich sytuacji zawodowej. Ponadto należy wdrożyć międzynarodowe standardy.

Konsumenci powinni zadawać pytania dotyczące kupowanej odzieży, tym samym edukować innych konsumentów o etycznych zakupach i wywierać presję na korporacjach by były odpowiedzialne za warunki zapewniane pracownikom.

Rządy poszczególnych krajów powinny ratyfikować i wdrażać Międzynarodową Konwencję Organizacji Pracodawców na temat chałupnictwa oraz przyjąć politykę krajową dotyczącą chałupnictwa, łącznie ze wspieraniem inicjatyw etycznego handlu, jak wspomniana powyżej.

Agencje współpracy i rozwoju powinny inwestować w promocję etycznego zatrudniania kobiet i mężczyzn stanowiącego kluczowy cel rozwoju oraz główny krok w kierunku osiągnięcia pierwszego Milenijnego Celu Rozwojowego obejmującego walkę z ubóstwem. W szczególności agencje powinny zwiększać wsparcie organizacji reprezentujących kobiety zatrudnione na nieformalnym rynku pracy, a także wspierać je w poznawaniu i domaganiu się swoich praw.

Przypisy końcowe

- 1 Strona internetowa Labour Behind the Label [Praca ukryta za Metką]
<http://www.labourbehindthelabel.org/campaigns>
- 2 Chen, M., Vanek, J., Lund, F., Heintz, J., oraz Jhabvala, R and Bonner, C. (2005) „Women, Work and Poverty’, Progress of the World’s Women” [Kobieta, Praca i Ubóstwo, Postęp Kobiet na Świecie]: UNIFEM
http://www.unifem.org/attachments/products/PoWW2005_eng.pdf
- 3 Strona internetowa Labour Behind the Label [Praca ukryta za Metką]
<http://www.labourbehindthelabel.org/join/itemlist/category/203-website-information>
- 4 Inicjatywa Etycznego Handlu ETI, wytyczne chałupnika wg. ETI: zalecenia do pracy z chałupnikami:
<http://www.ethicaltrade.org/sites/default/files/resources/ETI%20Homeworker%20guidelines,%20ENG.pdf>
- 5 Ibidem
- 6 Ibidem
- 7 Strona internetowa Labour Behind the Label [Praca ukryta za Metką]
<http://www.labourbehindthelabel.org/campaigns>
- 8 Inicjatywa Etycznego Handlu ETI, wytyczne chałupnika wg. ETI: zalecenia do pracy z chałupnikami:
<http://www.ethicaltrade.org/sites/default/files/resources/ETI%20Homeworker%20guidelines,%20ENG.pdf>, p11
- 9 Chen, M., Vanek, J., Lund, F., Heintz, J., oraz Jhabvala, R and Bonner, C. (2005) „Women, Work and Poverty’, Progress of the World’s Women” [Kobieta, Praca i Ubóstwo, Postęp Kobiet na Świecie]: UNIFEM
- 10 Ethical Trading Initiative (2010) Homeworker Briefing [Inicjatywa na rzecz Etycznego Handlu, Briefing nt. Chałupnictwa]
<http://www.labourbehindthelabel.org/campaigns>
- 12 http://wiego.org/sites/wiego.org/files/resources/files/WIEGO_HomeBased_Workers-English.pdf
- 13 Chen, M., Vanek, J., Lund, F., Heintz, J., oraz Jhabvala, R and Bonner, C. (2005) „Women, Work and Poverty’, Progress of the World’s Women” [Kobieta, Praca i Ubóstwo, Postęp Kobiet na Świecie]: UNIFEM
- 14 McCormick, D oraz Schmitz, H. (2001) Manual for Value Chain Research on Homeworkers in the Garment Industry [Przewodnik po łańcuchu wartości. Analiza chałupnictwa w przemyśle odzieżowym], Institute of Development Studies [Instytut Studiów nad Rozwojem], Sussex

Koalicja KARAT

Od 1997 roku KARAT funkcjonuje jako koalicja kobiecych organizacji pozarządowych z Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji Centralnej mających na celu zapewnienie równości płci poprzez monitorowanie realizacji międzynarodowych umów i polityk. KARAT działa na rzecz przestrzegania praw człowieka w stosunku do kobiet, społecznej i ekonomicznej sprawiedliwości oraz współpracy rozwojowej opartej na równouprawnieniu płci, ze szczególnym uwzględnieniem perspektywy krajów Europy Środkowo-Wschodniej oraz Azji Centralnej. W ciągu ostatnich dziesięciu lat KARAT stworzył silną koalicję, która skupia obecnie około 60 członków w tym 58 organizacji.

Koalicja KARAT

ul. Rakowiecka 39A/14,
02-521 Warszawa
Tel. +48 22 849 16 47,
tel./fax +48 22 628 20 03
secretariat@karat.org.pl;
www.karat.org

One World Action (OWA)

OWA była organizacją społeczeństwa obywatelskiego założoną w 1989 roku by podejmować współpracę z organizacjami i koalicjami organizacji kobiet z obszarów wiejskich i miejskich w Afryce, Azji, Ameryce Łacińskiej i Europie Środkowej i Wschodniej. Dostrzegając przyczyny ubóstwa i związanej z tym bezsilności OWA pracowała z najuboższymi i wykluczonymi po to, by zyskali oni głos, siłę i możliwości, które pozwolą im zmienić swoje życie. Organizacja zajmowała się problematyką praw kobiet, zarządzania partycypacyjnego i wykluczenia społecznego poprzez budowanie potencjału, tworzenie sieci współpracy oraz sieci orzecznich. Prowadziła w Wielkiej Brytanii i Europie kampanie kwestionujące założenia polityk międzynarodowych przyczyniających się do ubóstwa ludzi na świecie. OWA zakończyła swoją działalność we wrześniu, 2011.

One World Action

Partnerami projektu są: Gender Education Research And Technologies z Bułgarii, „AUR” A.N.S.R.U z Rumunii, Slovak Centre For Communication and Development ze Słowacji.

Publikacja powstała w ramach projektu „Connect! South East West Women for Development Building Support in New Member States for Gender-sensitive and -responsive European Development Co-operation”. Jest współfinansowana ze środków Komisji Europejskiej oraz Fundacji im. Stefana Batorego. Odpowiedzialność za zawartość ponosi wyłącznie Koalicja KARAT i nie może być postrzegana jako oficjalne stanowisko Unii Europejskiej.

